

Kysymys turvallisuudesta on suomalaisten lapsiperheiden 2000-luvun suurimpia huolenaiheita. Se linkittyy niin lapsen hyvän elämän tukemiseen kuin vanhemmuuden haasteisiin.

Tämä käy ilmi Seurakuntien Lapsityön Keskusten ja Lasten Keskusten tutkimustoimisto Kuulaalla alkuvuodesta 2010 teettämästä kyselytutkimuksesta. Kyselyyn vastasi verkon kautta 172 lapsiperhettä eri puolilta Suomea.

58 prosenttia vastaajista nosti turvattomuuden viiden merkittävimmän huolenaiheen joukkoon.

Vanhemmuuden keskeisenä haasteena mainittiin huoli omasta jaksamisesta ja selviämisestä.

Kysely oli toinen vaihe 2000-luvun lapsiperheiden huolenaiheita, hyvän elämän elementtejä sekä arvoja selvittävästä kokonaisuudesta. Ensimmäinen kysely suunnattiin seurakuntien lapsityöntekijöille syksyllä 2009.

VTT Kaisa Ketokivi peilasi tutkimuksen tuloksia laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin sekä pohti vanhempien ja työntekijöiden vastausten välisiä eroja. Ohessa referaatti tehdystä analyysistä.

RISKITIETOISUUS JA TARVE ELÄMÄNHALLINTAAN VANHEMMUUDEN HAASTEINA

Kun vanhemmilta kysytään heidän näkemyksiään lapsen hyvästä elämästä, vanhemmuuden haasteista ja huolenaiheista, pyörivät kaikki vastaukset jollain tavalla turvallisuuden ympärillä.

Suurimman yksittäisen huolenaiheen muodostivat terveyteen liittyvät asiat.

Tämä on liitettävissä yhteiskuntatieteellisissä analyyseissa jatkuvasti esiin nousevaan riskitietoisuuden teemaan, joka on korvannut perinteisen moraaliin ja arvoihin ankkuroituneen eetoksen. Riskitietoisuus – ja sen näennäisen arvoneutraalit ydinkysymykset turvallisuus ja terveys – ovat sekä yhteiskunnallisesti että yksittäisten ihmisten elämässä akuutteja kysymyksiä, koska ymmärrys ihmiselämästä rakentuu ajatukseen elämänhallinnasta.

Vanhemmuudessa ristitietoisuus on tihtynyt. Jatkuva tietoisuus riskeistä tuottaa epävarmuutta omaan vanhemmuuteen. Keskeisimpiä haasteita ovatkin osaanko, jaksanko.

Vanhemmuudesta ja lapsuudesta on tullut riskien välttämisyprojekti

Yksi 2000-luvun suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisista tendensseistä liittyy yhteiskunnan yksilöllistymiseen ja sitä seuraavaan ymmärrykseen siitä, että pohjimmiltaan ihminen tekee itse elämänsä valinnat ja on niistä siten myös vastuullinen (vrt. myös Kirkko 2020 – Suomen ev.-lut. kirkon tulevaisuusselonteko). Keskeiseksi nousee ajatus **elämänhallinnasta**: hyvä kansalainen huolehtii omasta terveydestään, jälkikasvustaan, työurastaan, perheen perustamisesta ja ylläpidosta, toimeentulosta, sosiaalisesta pärjäämisestä.

Myös lasten pärjääminen ja hyvinvointi ovat vanhempien käsissä. Mm. oma tutkimukseni osoitti aikuistuvien, perheen perustamista ja vanhemmuutta vasta pohtivien nuorten aikuisten olevan jo huolissaan kyvystään huolehtia lapsen henkisestä hyvinvoinnista ja sosiaalisesta pärjäämisestä. Yksilöllistyneessä yhteiskunnassa sosiaalistamisen ja kasvattamisen tehtävillä on aivan erityinen painoarvo, koska yhteiskunnan kollektiivisten tukirakenteiden sijaan jokaisessa itsessään tulee olla kapasiteettia pärjätä. Tämän kehittäminen lapsessa on vanhempien harteilla.

Elämänhallinta edellyttää riskitietoisuutta. Se onkin korvannut perinteisen moraaliin ja arvoihin ankkuroituneen eetoksen. Riskiajattelu on valunut oman elämän näkökulmaksi. Sosiaali- ja terveysalalla nojataan riskiryhmien tunnistamisen menetelmiin, jotta mahdollisimman varhainen tuki olisi mahdollista. Lapsuuskin on nykyaikana määrittynyt erityisen riskialttiiksi elämänvaiheeksi, joka voi jättää syviä traumoja ja jälkiä koko lapsen loppuelämään.

Turvallisuuden ja terveyden keskeisyys kyselyn tuloksissa liittyy vastanneiden vanhempien riskitietoisuuteen, joka osin heijastaa vanhemmuuteen aina liittyvän valta-asetelman ja seurauksien vilpitöntä tiedostamista. Osin kysymys on nyky-yhteiskunnalle tyypillisestä tavasta pyrkiä hallittuun elämään sekä ajatuksesta lapsen kehityksen haavoittuvuudesta ja kasvuolosuhteista. Kyselyn avoimissa vastauksissa tämä näkyy esim. siinä, että turvallisuus-ilmaisu linkittyy paljon useammin otollisiin kasvuolosuhteisiin ja henkiseen hyvinvointiin kuin esim. ympäristön turvallisuuteen. Uhkina turvalliselle kasvulle nähdään mm. sairaudet, tapaturmat, huumeet, elämän hektisyys, sosiaaliset paineet pärjätä, kiusaaminen, huonot suhteet, väkivalta ja nyky maailman koventuminen kilpailun myötä. Tältä kaikelta vanhempien pitäisi pystyä lapsensa suojelemaan.

Lapsen hyvä elämä rakentuu hyvän vanhemmuuden varassa, johon kuuluu vielä tukiverkon rakentaminen ja hyvän hoitopaikan etsintä.¹ Paineet ovat kovat.

Voisi sanoa, että vanhemmuudesta, lapsesta ja lapsuudesta onkin monella tapaa tullut riskien välttämishanke. Jatkuva tietoisuus riskeistä tuottaa epävarmuutta omassa vanhemmuudessa, ja ajatus henkilökohtaisesta vastuusta kaikkien näiden uhkien edessä on lamaannuttava. Elämä kun ei lopulta kuitenkaan täysin hallittavissa.

Vahva osa tämän ajan vanhemmuutta onkin huoli, jota määrittelee ajatus henkilökohtaisesta vastuusta.

Kylmiltään

totaalivanhemmuuteen

Sosiologi Frank Furedin mukaan riskitietoisuuden kasvu liittyy erityisesti perinteisen yhteisön ja perinteisten arvojen hajaantumiseen. Kysymys turvattomuudesta kiinnittyy kysymykseen sosiaalisesta koheesiosta – kuulumisen, jakamisen ja yhteisvastuun tunteeseen. Elämä on aina ollut ”turvatonta”, mutta nykyaikaa luonnehtii se, että siitä yritetään tehdä turvallista (hallinta, ennaltaehkäisy, hygienia, kontrolli) ja että turvattomuuden seurauksia ei kollektiivisesti jaeta, vaan ne jäävät paljolti yksilön harteille.

Kuten Anna Rotkirch on esittänyt, nykyvanhemmuus on paljolti ”totaalivanhemmuutta”. Koska vanhemmuus on nyky-ymmärryksen mukaan henkilökohtainen ratkaisu, siitä tulee henkilökohtaisen elämän ja vastuun kannalta hyvin intensiivistä. Tätä ei lainkaan helpota ammattilaisten ajatus siitä, että ”vanhemmuus on hukassa”. Päinvastoin tämä eskaloi huolta ja pelkoa.

Vanhemmuus ei enää ole yksi elämän osa-alue tai rooli muiden joukossa. Lapset eivät kulje osana elämää, vaan lapsi–vanhempi-suhteesta on tullut totaali ja intensiivinen: odotetaan, että vanhemmat omaksuvat ammattimaisen suhteen hoivaan ja kasvatukseen.

Vanhemmuudesta on tullut julkinen ongelma itsessään. Epävarmuus omakohtaisena ja rakenteellisena ongelmana saa vanhemmat jatkuvasti reflektoimaan omaa ja tarkkailemaan toisten vanhemmuutta.²

Yksi näkökohta nykyiseen vanhemman ja lapsen välisen tunnesiteen ymmärtämiseen on vanhemmuutta edeltänyt ajanjakso: vanhemmuuden taustalla on usein ”pidetty nuoruus”. Julkisen keskustelun ja vanhempien sukupolvien mielikuvien vastaisesti siinä ei kuitenkaan ole kyse vain vastuuttomasta ja itsekkästä elämästä, vaan myös sellaisesta elämään ja vastuunkantoon varautumisesta, jota individualistinen yhteiskunta vaatii.

Pidentyneessä nuoruudessa etsitään itseä, kokeillaan eri kumppaneita ja elämäntapoja, kouluttaudutaan, kokeillaan erilaisia töitä – koska yksilöllä on oltava itsetuntemusta, jonka varassa

---

¹ Kulttuuriseen huolidiskurssiin kuuluu myös kysymys siitä, onko perheen vuorovaikutus ”toimivaa”. Pystyvätkö vanhemmat rakentamaan hyvän vuorovaikutuskulttuurin, joka tukee lapsen hyvinvointia?

² Turvallisuuden ja turvattomuuden kysymyksissä onkin tärkeä huomata, että samalla kun teema on kipeän omakohtainen vanhemmille, se on myös rakenteellinen: tämän päivän vanhempi, joka on kiinnostunut jälkikasvunsa hyvinvoinnista ja pärjäämisestä omaksuu väistämättä riskitietoisesta ja refleksiivisistä suhtautumisesta. Muuten hän on vastuuton tai elää ”omassa maailmassaan”.

voi tehdä oikeanlaisia valintoja ammatin, puolison, elämäntavan suhteen. Näitä valintoja tukevia kollektiivisia rakenteita ei juuri ole.

Ongelmaksi nousee se, että vanhemmuus edellyttää ihmiseltä päinvastaisia asioita: kykyä olla riippuvuussuhteessa, asettua aloilleen, rajata muiden sitoumusten määrää. Tiivis tunneside, huolenpidon, vastuun ja rakkauden emotionaalinen taakka, huoli, tulee monille yllätyksenä. Vanhemmuus on eräänlainen ”arkaainen” jäännös ympäristössä, jossa muuten suosii itsenäistä yksilöä. Tähän nuoria aikuisia ei ole kulttuurisesti valmisteltu.

Samalla totaalivanhemmuuden ajatus tarkoittaa sitäkin, että ihmisten täytyy nuoruudessa kokea kaikkea, koska sitten täytyy laittaa oma elämä ”tauolle” ja keskittyä olemaan vanhempi.

Perhe on ristiriidassa nyky-yhteiskunnan muiden odotusten kanssa.

Kaiken tämän pohjalta nykypäivän vanhempien epävarmuus ja huolestuneisuus on hyvin ymmärrettävää. Huolta ei niinkään kanneta rahasta tai muista arkisista asioista, vaan pahimmista peloista, joita ei pystytä hallitsemaan ja joilta omaa lasta ei pystytä suojelemaan. Yksilöksi sosiaalistuneen ihmisen kannalta juuri epävarmuus ja oma rajallisuus ovat ehkä vanhemmuuden raskaimpia puolia.

Nykyvanhemmuuden haasteita:

osaanko, jaksanko

Kaikkea tätä taustaa vasten tuntuu ymmärrettävältä, että kyselyssä vanhempien toiseksi ja kolmanneksi tärkeimmät huolenaiheet olivat ”kasvatus” ja vanhemmuus sekä ajan riittämättömyys, kiire ja tiivis elämänrytmi.

Aika on absoluuttisesti rajallinen resurssi, joka täytyy jakaa eri asioiden tekemiseen perheessä.

Pikkulapsiperheissä on paljon eri tehtäviä. Nykyisin vanhemmat huolehtivat melkein kaikista niistä – ilman laajempaa perhettä, isovanhempia, kotiapulaisia.

”Totaalivanhemmuuden” ilmapiirissä erityisesti työssä käyvä pienen lapsen äiti kokee helposti jatkuvaa riittämättömyyden tunnetta. Poissaolo kotoa on omiaan tuottamaan syyllisyyttä ilmapiirissä, jossa lasten kotihoidosta on taas tullut ihanne (vrt. perhebarometri 2010). Kotona taas voi olla henkisesti vaikea rauhoittua huolehtimaan perheestä, koska putoaminen työelämän kilpailusta pelottaa.

Ja tähän kaikkeen kietoutuu huoli omasta kyvystä tarjota lapselle hyvät kasvuolosuhteet.

Etenkin pienten lasten äitien elämässä keskeistä tuntuukin olevan tasapainoilu oman jaksamisen ja riittämättömyyden tunteen välillä. Yhtäältä äidit yrittävät olla hyviä äitejä pyrkimällä läsnäoloon, kärsivällisyyteen, johdonmukaisuuteen, rutiinien luomiseen, selkeiden rajojen asettamiseen.

Toisaalta pienten lasten työläys, hyvän vanhemmuuden vaatimukset ja muut elämässä pärjäämiseen liittyvät paineet tekevät pikkulapsivaiheesta niin intensiivisen, että jaksamisesta tulee yksi suurimmista haasteista. Tähän intensiteettiin moni kaipaa pieniä irtiottoja. On päästävä irtaantumaan harrastusten ja ystävien pariin.

Vanhemmuuden arki ja jaksaminen linkittyvät muihin suhteisiin: puolisosuhteeseen ja perhettä ympäröivään tukiverkkoon. Jos puoliset toimivat hyvin erillisillä vastuun alueilla, äidit useimmiten huolehtivat lapsista ja kodista ja isät perheen elannosta. Tässä tilanteessa äidit jäävät usein hyvin yksin lapsiin liittyvien taakkojensa kanssa.

Perheet myös elävät usein laajemmista yhteisöistä aika erillistä elämää, eikä ennen voimavarana olleiden naissukulaisten tuki ja läsnäolo ole enää tavanomaista. Järjestettyjen foorumeiden (esim. vertaisryhmät ja perhekahvilat) ja epävirallisten suhteiden välillä on tärkeä yhteys: ihmiset tapaavat lähellä samassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä järjestetyissä tilanteissa. Sitä kautta pikkulapsivaihetta elävät vanhemmat, jotka ovat muita nykyihmisiä ehkä tiiviimmin ankkuroituneita asuinalueeseensa, rakentavat itselleen yhteisöä ja tutustuvat lähiympäristön muihin äiteihin.

Seurakunta kyläyhteisönä?

Vanhempien huolta ja pelkoa ei voi poistaa, mutta sellaisen kulttuurin rakentaminen, jossa vaillinaisuus ja rajallisuus opitaan hyväksymään, auttaisi ihmisiä asettamaan oman vanhemmuutensa realistisiin puitteisiin. Tätä ei voi kuitenkaan ”saarnata” vanhemmille ylhäältä päin tai opastavaan sävyyn. Tällainen toimintatapa kuuluu eri maailmaan kuin jossa valtaosa nuoresta ikäluokasta elää. Tietty individualismi on osa nuoren ikäluokan sosiaalista todellisuutta, joka on paineinen ja ristiriitainen juuri vanhemmuuden osalta. Siksi sen ulkopuolelta tuleva tuki tai puhe ei tavoita ihmisiä, joka elävät riskitietoisuuden, yksilöön kohdistuvien paineiden ja pelon ilmapiirin tunnelmassa.

Turvattomuuden tunnetta tuottaa myös se, että nykyperheistä valtaosa elää aika irrallaan kyläyhteisön tapaisesta paikallisten suhteiden verkosta. Heillä on läheisiä ja ystäviä, netistä löytyy vertaisia, työstä työtovereita, mutta asuinpaikkaan juurtunut paikallisyhteisö on monin paikoin siten individualisoitunut, että lähellä asuviin ihmisiin on entistä vaikeampi tutustua.

Vanhemmat kaipaavat lapsiparkkeja ja lastenhoitajia, perhekahviloiden tapaisia kohtaamispaikkoja, keskustelua epävarmuudesta ja paineista, viisaita kuuntelijoita ja tunteen siitä, että ympärillä on turvallinen yhteisö.

Ajatus yhteisöllisyyden rakentamisesta on epärealistinen, mutta sellaisia tiloja, tapahtumia, käytäntöjä, kohtaamispaikkoja, jotka vastaavat ihmisten jo olemassa olevaan lähiyhteisön tarpeeseen, voidaan rakentaa.

Seurakuntien perhe- ja lapsityöllä voisi olla sekä hallitsemattoman pelkoon että sosiaalisen solidaarisuuden rapautumiseen merkityksellinen rooli, jonka nimeän ”kyläyhteisöksi”. Millainen olisi tämän ajan kylä, jossa vanhemmat kokisivat vaativan ja huolia herättävän kasvatustehtävänsä toteuttamisen nykyistä turvallisemmaksi?

Jos lapsityössä halutaan tukea valtaviiran vanhemmuutta pienen aktiiviuskonnollisen joukon sijaan, se tulee kuitenkin tehdä nykymaailman ja perheiden ehdoilla. Keskeistä on vanhempien elämämaailman ja maailmankuvan hahmottaminen, ei paremmin tietäminen ja ohjaaminen. Pienten lasten vanhemmat tarvitsevat maallista ymmärrystä ja armoa omaan riittämättömyyden tunteeseensa ja inhimilliseen rajallisuuteensa sekä konkreettista tukea jaksamiseen. Nyky-yhteiskunnan ymmärrys ei tue oman vaillinaisuuden hyväksyntää. Olisiko se kirkon viesti?

KOHTAAVATKO TYÖNTEKIJÖIDEN JA VANHEMPIEN ARVOMAAILMAT?

Seurakunnan työntekijöiden ja pikkulapsiperheiden vanhempien arvomaailmassa on merkittäviä eroja. Onko kyse perustavista näkemyseroista vai työntekijöiden vaikeuksista samastua vanhempien sosiaaliseen maailmaan?

Kun kyselytutkimuksen esiin nostamia arvomaailmojen vertailee³ huomionarvioista on se, että vanhemmat arvostavat eniten ”itseohjautuvuutta”, kun taas seurakuntien työntekijät asettavat sen vasta neljänneksi.

Itseohjautuvuudessa tiivistyy paljon nykyajan eetoksesta, jossa maailmassa toimiminen ja pärjääminen ovat yksilötason kysymyksiä. Se on keino selvittää yksilöllistyneessä yhteiskunnassa. Jostain syystä työntekijät orientoituvat toisin.

”Itseohjautuvuus” sisältää seuraavat yksittäiset arvot: itsekunnioitus, luovuus, vapaus, itsenäisyys, uteliaisuus ja omien tavoitteiden valitseminen. Näistä itsekunnioitus on vanhemmille tärkein. Sen arvostuksessa tiivistyvät yksilöllistyneen ja maallisen yhteiskunnan odotukset: kyky ohjautua itse, tehdä ratkaisuja ja kantaa vastuuta on tämän päivän hyvää kansalaisuutta, vaikka ihmiset kaipaavatkin läheisiä ja yhteisöä ympärilleen. Kyse ei

---

³ Kyselyssä käytettiin pohjana Schwartzin arvoteoriaa.

välttämättä ole itsekkyydestä tai itsekeskeisyydestä, vaan siitä, mikä tuottaa turvallisuuden tunnetta ympäröivässä yhteiskunnassa.

Myös erot ”hyväntahtoisuuden” (työntekijöille ykkösenä, vanhemmilla kakkosena) tulkinnassa ovat suuria. Vanhemmille hyväntahtoisuudessa tärkeimpiä ovat rehellisyys, syvä ystävyys, vastuuntuntoisuus, luotettavuus, anteeksianto ja kypsä rakkaus. Tällaisten ulottuvuuksien voisi nähdä kertovan toisten ihmisten, luotettavuuden ja yhteisön tärkeydestä.

Hengellinen elämä (joka on niin ikään hyväntahtoisuuden alla) taas arvottuu vanhemmilla negatiivisesti. Työntekijöillä hengellinen elämä on tärkein ulottuvuus ja ylittää vanhempien toisiin ihmisiin liittyvät arvot. Yksinkertaistaen: vanhemmat kaipaavat itsekunnioitusta ja yksilöllisyyttä, joita arvostetaan myös yhteisöelämässä ja siteissä toisiin, työntekijät ovat suuntautuneita hengellisyyteen.

Arvojen eroja tarkastellessa tulee vaikutelma, että työntekijöiden maailmankuvassa itseohjautuvuuden odotusta ja merkitystä ei tavoiteta, vaan voimaa ja johdatusta ammennetaan hengellisestä elämästä.

Merkittävänä erona pidän myös sitä, että vanhemmat arvottavat elämästä nauttimisen paljon työntekijöitä positiivisemmin. Vanhempien jaksamisen kannalta tärkeää oli mm. oma aika sekä irtiotot pikkulapsiperheen huolista. Nämä eivät nähdäkseni asetu vastakkain perhe-elämän vastuiden ja huolien kanssa, vaan ne toimivat jaksamisen voimavaroina.

Työntekijöiden arvoasetelmista tulee vaikutelma, että individualistiset ja yhteisölliset arvot nähdään vastakkaisina. Valtavirtakulttuurissa nämä ovat pikemminkin yhteenkietoutuneita: itsekunnioitus on yhteisöelämässäkin perustavan tärkeää eikä asetu yhteisöä kohtaan.

Yhteisöelämältä odotetaan yksilön ja henkilökohtaisten valintojen ja kokemusten kunnioitusta yhdenmukaisuuden sijaan.